

Universitätsbibliothek Wuppertal

Stoicorum veterum fragmenta

Chrysippi fragmenta moralia

Arnim, Hans von

Lipsiae, 1903

Ethica I. De fine bonorum

Nutzungsrichtlinien Das dem PDF-Dokument zugrunde liegende Digitalisat kann unter Beachtung des Lizenz-/Rechtehinweises genutzt werden. Informationen zum Lizenz-/Rechtehinweis finden Sie in der Titelaufnahme unter dem untenstehenden URN.

Bei Nutzung des Digitalisats bitten wir um eine vollständige Quellenangabe, inklusive Nennung der Universitätsbibliothek Wuppertal als Quelle sowie einer Angabe des URN.

[urn:nbn:de:hbz:468-1-2776](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:468-1-2776)

1 Diog. Laërt. VII 84. Τὸ δὲ ἠθικὸν μέρος τῆς φιλοσοφίας δι-
αιροῦσιν εἰς τε τὸν περὶ ὁρμῆς καὶ εἰς τὸν περὶ ἀγαθῶν καὶ
κακῶν τόπον καὶ εἰς τὸν περὶ παθῶν καὶ περὶ ἀρετῆς καὶ περὶ
τέλους περὶ τε τῆς πρώτης ἀξίας καὶ τῶν πράξεων καὶ περὶ
τῶν καθηκόντων προτροπῶν τε καὶ ἀποτροπῶν. καὶ οὕτω δ' 5
ὑποδιαίρουσιν οἱ περὶ Χρύσιππον καὶ Ἀρχέδημον καὶ Ζήνωνα τὸν
Ταρσεά καὶ Ἀπολλόδωρον καὶ Διογένην καὶ Ἀντίπατρον καὶ Ποσει-
δώσιον. Ὁ μὲν γὰρ Κιτιεὺς Ζήνων καὶ ὁ Κλεάνθης, ὡς ἂν ἀρχαι-
ότεροι, ἀφελέστερον περὶ τῶν πραγμάτων διέλαβον. οὗτοι δὲ διεῖλον
καὶ τὸν λογικὸν καὶ τὸν φυσικόν.

10

Ethica I.

De fine bonorum.

§ 1. Explicatur „finis bonorum“ secundum Stoicos.

2 Stobaeus ecl. II p. 46 W. (ex Arii Didymi epitome). λέγεται δ' 15
ὑπὸ μὲν τῶν Στωϊκῶν ὁρικῶς· „τέλος ἐστὶν οὗ ἕνεκα πάντα πράτ-
τεται καθηκόντως, αὐτὸ δὲ πράττεται οὐδενὸς ἕνεκα.“ κακείνως·
„οὗ χάριν ἅλλα, αὐτὸ δ' οὐδενὸς ἕνεκα.“ Καὶ πάλιν· „ἐφ' ὃ πάντα
τὰ ἐν τῷ βίῳ πραττόμενα καθηκόντως τὴν ἀναφορὰν λαμβάνει,
αὐτὸ δ' ἐπ' οὐδέν.“

20

3 Stobaeus ecl. II 76, 16 W. Τὸ δὲ τέλος λέγεσθαι τριχῶς ὑπὸ τῶν
ἐκ τῆς αἰρέσεως ταύτης· τό τε γὰρ τελικὸν ἀγαθὸν λέγεσθαι τέλος ἐν
τῇ φιλολόγῳ συνηθείᾳ, ὡς τὴν ὁμολογίαν λέγουσι τέλος εἶναι· λέγουσι δὲ
καὶ τὸν σκοπὸν τέλος, οἷον τὸν ὁμολογούμενον βίον ἀναφορικῶς λέγοντες
ἐπὶ τὸ παρακείμενον κατηγορημα· κατὰ δὲ τὸ τρίτον σημαινόμενον λέγουσι 25
τέλος τὸ ἔσχατον τῶν ὁρεκτῶν, ἐφ' ὃ πάντα τὰ ἄλλα ἀναφέρεσθαι.

4 Diog. Laërt. VII 87. πάλιν δ' ἴσον ἐστὶ τὸ κατ' ἀρετὴν
ζῆν τῷ κατ' ἐμπειρίαν τῶν φύσει συμβαινόντων ζῆν, ὡς φησι
Χρύσιππος ἐν τῷ πρώτῳ περὶ Τελῶν. μέρη γὰρ εἰσιν αἱ ἡμέτε-
ραι φύσεις τῆς τοῦ ὅλου. διόπερ τέλος γίνεται τὸ ἀκολουθῶν τῇ 30

5 καὶ om. BP. 7 Διογένη B. 17 κακείνως Wachsm., κρατίνος FP.
20 οὐδέν Lipsius, οὐθενός libri. 26 ἐφ' ὃ libri, corr. Heeren.

φύσει ζῆν· ὅπερ ἐστὶ κατὰ τε τὴν αὐτοῦ καὶ κατὰ τὴν τῶν ὅλων, οὐδὲν ἐνεργοῦντας ὧν ἀπαγορεύειν εἴωθεν ὁ νόμος ὁ κοινός, ὅσπερ ἐστὶν ὁ ὁρθὸς λόγος διὰ πάντων ἐρχόμενος, ὁ αὐτὸς ὧν τῷ Διῷ, καθηγεμόνι τούτῳ τῆς τῶν ὄντων διοικήσεως ὄντι. εἶναι δ' αὐτὸ τοῦτο τὴν τοῦ εὐδαίμονος ἀρετὴν καὶ εὐροίαν βίον, ὅταν πάντα πράττηται κατὰ τὴν συμφωνίαν τοῦ παρ' ἐκάστῳ δαίμονος πρὸς τὴν τοῦ ὅλου διοικητοῦ βούλησιν.

ibid. 89. φύσιν δὲ Χρύσιππος μὲν ἐξακούει, ἣ ἀκολούθως δεῖ ζῆν τὴν τε κοινὴν καὶ ἰδίως τὴν ἀνθρωπίνην.

10 5 *Commenta Lucani lib. II 380 p. 73 Us. His versibus declaravit Stoicum Catonem fuisse: cuius philosophiae finis secundum Chrysippum ille est ὁμολογουμένως τῇ φύσει ζῆν, hoc est: congruenter naturae vivere.*

6 *Clem. Al. Strom. V 14 p. 703 Pott. ἐντεῦθεν οἱ μὲν Στωϊκοὶ τὸ τέλος τῆς φιλοσοφίας τὸ ἀκολούθως τῇ φύσει ζῆν εἰρήκασιν.*

7 *Philo de plantatione Noë § 49 Vol. II p. 143, 20 Wendl. Τὸ γὰρ ἀκολουθία φύσεως ἰσχύσαι ζῆν εὐδαιμονίας τέλος εἶπον οἱ πρῶτοι.*

8 *Philo de migrat. Abrah. § 128 Vol. II p. 293, 4 Wendl. Τοῦτο δὲ ἐστὶ τὸ παρὰ τοῖς ἄριστα φιλοσοφήσασιν ἄδόμενον τέλος, τὸ ἀκολούθως τῇ φύσει ζῆν.*

9 *Clem. Al. Strom. II p. 482 Pott. ἐντεῦθεν καὶ οἱ Στωϊκοὶ τὸ ἀκολούθως τῇ φύσει ζῆν τέλος εἶναι ἐδογματίσαν, τὸν θεὸν εἰς φύσιν μετονομάσαντες ἀπρεπῶς· ἐπειδὴ ἡ φύσις καὶ εἰς φνῦτά — — καὶ εἰς λίθους διατείνει.*

25 10 *Philo de Moyse lib. III Vol. II Mang. p. 158. ἐφιεμένην τῆς ἄρκας εὐδαιμονίας καὶ τοῦ τέλους, ἐφ' ὃ σπεύδειν ἀναγκαῖον καὶ τὰς πράξεις ἀπάσας ἀναφέρειν, στοχαζομένους ὥσπερ ἐν ταῖς τοξείαις σκοποῦ τοῦ περὶ βίον.*

11 *Cicero de finibus III 23. Atque ut membra nobis ita data sunt, ut ad quandam rationem vivendi data esse appareat, sic appetitio animi, quae δόμη Graece vocatur, non ad quodvis genus vitae, sed ad quandam formam vivendi videtur data, itemque et ratio et perfecta ratio. 24. ut enim histrioni actio, saltatori motus non quivis, sed certus quidam est datus, sic vita agenda est certo genere quodam, non quolibet; quod genus 35 conveniens consentaneumque dicimus. Nec enim gubernationi aut medicinae similem sapientiam esse arbitramur, sed actioni illi potius, quam modo dixi, et saltationi, ut in ipsa insit, non foris petatur extremum, id est artis effectio. Et tamen est etiam alia cum his 40 ipsis artibus sapientiae dissimilitudo, propterea quod in illis quae recte facta sunt, non continent tamen omnes partes, e quibus constant; quae autem — illi appellant κατορθώματα, omnes numeros virtutis continent. Sola enim sapientia in se tota conversa est. — 25. Sapientia enim et*

1 τς scripsi, γς libri.

διε B διῷ, ἱ in lit. P^s.
Lambin.

2 ὅπερ BP.

23 vulgo εὐπρεπῶς.

3 ἐρχόμενος (sed ε in litura) P^s ||

30 appareant libri, corr.

animi magnitudinem complectitur et iustitiam et ut omnia, quae homini .
accidant, infra se esse iudicet.

12 Galen. de H. et Plat. decr. V 6 (168) p. 450 M. οὐκ ἀρεσθεὶς
δὲ τούτοις ὁ Ποσειδώνιος ἐναργέστερόν τε καὶ σφοδρότερον καθάπτεται
τῶν περὶ τὸν Χρύσιππον, ὥς οὐκ ὀρθῶς ἐξηγουμένων τὸ τέλος. 5
ἔχει δὲ ἡ ῥῆσις ὅδε· „ἂ δὴ παρέντες ἐνιοὶ τὸ ὁμολογουμένως ζῆν συστέλ-
λουσιν εἰς τὸ πᾶν τὸ ἐνδεχόμενον ποιεῖν ἕνεκα τῶν πρώτων κατὰ φύσιν,
ὁμοιον αὐτὸ ποιοῦντες τῷ σκοπὸν ἐκτίθεσθαι τὴν ἡδονὴν ἢ τὴν ἀσχησίαν
ἢ ἄλλο τι τοιοῦτον. ἔστι δὲ μάχην ἐμφαῖνον κατ' αὐτὴν τὴν ἐκφορὰν, καλὸν 10
δὲ καὶ εὐδαιμονικὸν οὐδέν. παρέπεται γὰρ κατὰ τὸ ἀναγκαῖον τῷ τέλει, τέ-
λος δὲ οὐκ ἔστιν. Ἀλλὰ καί, τούτου διαληφθέντος ὀρθῶς, ἔξεστι μὲν αὐτῷ
χρησθαι πρὸς τὸ διακόπτειν τὰς ἀπορίας, ἃς οἱ σοφισταὶ προτείνουσι, μὴ
μέντοι γε τῷ „κατ' ἐμπειρίαν τῶν κατὰ τὴν ὅλην φύσιν συμβαινόν-
των ζῆν,“ ὅπερ ἰσοδυναμεῖ τῷ ὁμολογουμένως εἰπεῖν „ζῆν, ἥνικα
μὴ τοῦτο μικροτερεπῶς συντελεῖ εἰς τὸ τῶν ἀδιαφόρων τυγχάνειν.“ 15

Stob Eclog. II 76, 3 W. Κλεάνθης γὰρ πρῶτος διαδεξάμενος αὐτοῦ
(sc. τοῦ Ζήνωνος) τὴν αἵρεσιν προσέθηκε „τῇ φύσει“ καὶ οὕτως ἀπέδωκε·
„τέλος ἐστὶ τὸ ὁμολογουμένως τῇ φύσει ζῆν.“ Ὅπερ ὁ Χρύσιππος σα-
φέστερον βουλόμενος ποιῆσαι, ἐξήνεγκε τὸν τρόπον τοῦτον· „ζῆν
κατ' ἐμπειρίαν τῶν φύσει συμβαινόντων“ etc. 20

13 Cicero de finibus IV 14. Cum enim superiores, e quibus pla-
nissime Polemo, secundum naturam vivere summum bonum esse dixissent,
his verbis tria significari Stoici dicunt, unum eius modi „vivere adhi-
bentem scientiam earum rerum, quae natura evenirent“; hunc
ipsum Zenonis aiunt esse finem, declarantem illud, quod a te dictum est, 25
„convenienter naturae vivere“; alterum significari idem, ut si diceretur
„officia media omnia aut pleraque servantem vivere.“ 15. Hoc sic expo-
situm dissimile est superiori. Illud enim rectum est (quod κατόρθωμα
dicebas) contingitque sapienti soli, hoc autem inchoati cuiusdam officii est,
non perfecti, quod cadere in nonnullos insipientes potest. Tertium autem, 30
omnibus aut maximis rebus iis, quae secundum naturam sint, fruentem
vivere. Hoc non est positum in nostra actione; completur enim et ex eo
genere vitae, quod virtute fruitur, et ex iis rebus, quae sunt secundum
naturam neque sunt in nostra potestate. Sed hoc summum bonum, quod
tertia significatione intellegitur, eaque vita, quae ex summo bono degitur, 35
quia coniuncta ei virtus est, in sapientem solum cadit, isque finis bono-
rum, ut ab ipsis Stoicis scriptum videmus, a Xenocrate atque ab
Aristotele constitutus est.

14 Cicero de fin. II 34. His omnibus, quos dixi, consequentes sunt
fines bonorum, Aristippo simplex voluptas, Stoicis consentire naturae, 40
quod esse volunt 'e virtute' id est honeste vivere; quod ita interpretan-
tur: vivere cum intelligentia rerum earum, quae natura eveni-
rent, eligentem ea, quae essent secundum naturam, reicientemque contraria.

14 respicit hanc Chrysippi definitionem Clem. Al. Paed. II 1 p. 162 Pott.
τὴν θεωρίαν τῶν κατὰ τὸν ἄνθρωπον συμβαινόντων κατὰ φύσιν. — τῷ Bake, τὸ
libri. 15 συντελεῖ Corn., συντελεῖν codd. 16 Cf. I n. 552. 21sq. Videtur
Antiochus libro Antipatri uti, qui pro Zenone et Chrysippo contra Peripateti-
cos (Academicos veteres) et Archedemum pugnaret.

35. Ita tres sunt fines expertes honestatis — una simplex, cuius Zeno auctor, posita in decore tota, id est in honestate.

15 **15** Cicero de finibus III 9, 31. relinquitur ut summum bonum sit, vivere scientiam adhibentem earum rerum, quae natura eveni-
ant, seligentem quae secundum naturam, et, quae contra naturam sint,
reicientem, id est convenienter congruenterque naturae vivere.

16 Stobaeus ecl. II 77, 16 W. Τέλος δέ φασιν εἶναι τὸ εὐδαιμονεῖν, οὗ ἕνεκα πάντα πράττεται, αὐτὸ δὲ πράττεται μὲν οὐδενὸς δὲ ἕνεκα· τοῦτο δὲ ὑπάρχειν ἐν τῷ κατ' ἀρετὴν ζῆν, ἐν τῷ ὁμολογουμένως ζῆν, ἔτι, ταῦτο οὖν
10 ὄντος, ἐν τῷ κατὰ φύσιν ζῆν. Τὴν δὲ εὐδαιμονίαν ὁ Ζήνων ὥριστο τὸν τρόπον τοῦτον· εὐδαιμονία δ' ἐστὶν εὖροια βίον. Κέχρηται δὲ καὶ Κλεάνθης τῷ ὄρω τούτῳ ἐν τοῖς ἑαυτοῦ συγγράμμασι καὶ ὁ Χρύσιππος καὶ οἱ ἀπὸ τούτων πάντες, τὴν εὐδαιμονίαν εἶναι λέγοντες οὐχ ἑτέραν τοῦ εὐδαιμονος βίον, καίτοι γε λέγοντες τὴν μὲν εὐδαιμονίαν σκοπὸν ἐκκεῖσθαι, τέλος δ'
15 εἶναι τὸ τυχεῖν τῆς εὐδαιμονίας, ὅπερ ταυτὸν εἶναι τῷ εὐδαιμονεῖν.

Ἀἷλον οὖν ἐκ τούτων, ὅτι ἰσοδυναμεῖ τὸ κατὰ φύσιν ζῆν καὶ τὸ καλῶς ζῆν καὶ τὸ εὖ ζῆν καὶ πάλιν τὸ καλὸν ἀγαθὸν καὶ ἡ ἀρετὴ καὶ τὸ μέτοχον ἀρετῆς· καὶ ὅτι πᾶν ἀγαθὸν καλόν, ὁμοίως δὲ καὶ πᾶν αἰσχρὸν κακόν· δι' ὃ καὶ τὸ Στωϊκὸν τέλος ἴσον δύνασθαι τῷ κατ' ἀρετὴν βίῳ.

20 **17** Michaël in Eth. Nicom. (Comm. graec. Vol. XX) ed. Heylb. p. 598, 20. ὅτι κατὰ μὲν τὰς τῶν ἄλλων φιλοσόφων, Ἐπικουρείων τε καὶ τῶν ὕστερον Στωϊκῶν περὶ εὐδαιμονίας ὑπολήψεις δύναται τις εὐδαιμονίαν μεταδιδόναι καὶ τοῖς ἀλόγοις ζῴοις — διὰ τούτων ἂν τις παραστήσειεν. — εἰ τὸ κατὰ φύσιν διάγειν κατὰ τοὺς Στωϊκοὺς εὖ ζῆν ἐστὶ, τὸ δὲ εὖ
25 ζῆν καὶ κατ' αὐτοὺς καὶ κατ' Ἐπικουρον εὐδαιμονεῖν ἐστὶ, τὸ κατὰ φύσιν ἄρα διάγειν εὐδαιμονεῖν ἐστὶν. ἀλλὰ μὴν ὑπάρχει τοῖς ἀλόγοις ζῴοις τὸ κατὰ φύσιν διάγειν ἀπὸ γενέσεως μέχρι τῆς ἀκμῆς· εὐδαιμονεῖν ἐστὶ ἄρα τὰ ἄλογα ζῶα.

p. 599, 6. πάλιν εἰ τὸ εὐδαιμονεῖν ἐστὶ κατὰ τοὺς Στωϊκοὺς τὸ ἔσχατον τῆς φυσικῆς ὁρέξεως, ἐφ' ὃ ἐλθοῦσα ἡ φύσις τὸ οὗ ἕνεκα καὶ τὸ τέλος ἔχει, οὗ τυχοῦσα πλέον οὐδὲν ἐπιποθεῖ πλὴν τοῦ κατέχειν αὐτὸ τὸ οἰκεῖον ἀγαθὸν αὐτῇ καὶ μὴ ἀπολλύναι, τοῦτο δὲ ὑπάρχει καὶ τοῖς ἀλόγοις, μετέχει ἄρα καὶ τὰ ἄλογα ζῶα εὐδαιμονίας.

18 Cicero de finibus III 22. Sed ex hoc primum error tollendus
35 est, ne quis sequi existimet, ut duo sint ultima bonorum. Ut enim, si cui propositum sit conliniare hastam aliquo aut sagittam, sicut nos ultimum in bonis dicimus, sic illi facere omnia quae possit ut conliniet, huic in eiusmodi similitudine omnia sint facienda, ut conliniet, et tamen ut omnia faciat quo propositum assequatur sit hoc quasi ultimam quale nos
40 summum in vita bonum dicimus, illud autem ut feriat quasi seligendum, non expetendum.

19 Alexander Aphrod. Qaest. II 16 p. 61, 1 Bruns. Εἰ τῶν στοχαστικῶν τεχνῶν τέλος εἶναι τις λέγοι τὸ πάντα τὰ παρ' αὐτὰς ποιεῖν πρὸς τὸ τοῦ προκειμένου τυγχάνειν, πῶς οὐχ ὁμοίως καὶ αὐταὶ τοῦ οἰκείου τεύ-

9 ταῦτοῦ Heeren, τοῦ libri. 10 Cf. I n. 184 (Zeno) 554 (Cleanthes).

17 πάλιν Meineke, πᾶν libri. 18 καὶ τὸ Canter, ἢ τὸ libri. 19 τῷ Heeren, τῶν libri. || βίῳ Heeren, βίον libri. 30 Cf. p. 3, 26. 36 sicut nos AB sic nos duo cod. Goerenzii. 39 sit hoc Ernesti, sed hoc libri.

ξονται τέλους ταῖς οὐ στοχαστικαῖς τῶν τεχνῶν; δοκοῦσι δὲ κατὰ τοῦτο μά-
 λιστα διαφέρειν τῶν ἄλλων αἱ στοχαστικαὶ τῷ μὴ ὁμοίως τοῦ τέλους τυγχά-
 νειν. καθ' οὗς μὲν <γὰρ> τέλος ἐστὶν αὐταῖς τὸ τυχεῖν τοῦ προκειμένου,
 διαφέρουσι ἂν ταύτῃ καθ' οὗς δὲ τὸ προειρημένον ἐστὶν αὐταῖς τέλος, εἰ
 καὶ [τὰ] τοῦ τέλους [μὴ] ὁμοίως τυγχάνουσι, διαφέρουσι <ἂν> αὐτῶν κατὰ 5
 τὸ μὴ ὅμοιον αὐταῖς τὸ τέλος ἔχειν. ἐκεῖναι μὲν γὰρ τῷ τοῖς κατὰ τὴν
 τέχνην γινομένοις ἔπεσθαι τὸ οὐ χάριν γίνονται καὶ τὴν ἀποτυχίαν αὐταῖς
 τοῦ προκειμένου κατὰ τὴν διαμαρτίαν τῶν γινομένων, οὐ τεχνικῶς γινομέ-
 νων, ἔπεσθαι, τέλος ἔχουσι τὸ τυχεῖν τοῦ προκειμένου (ἴσον γὰρ ἐν ἐκείναις
 τῷ πάντα τὰ παρ' αὐτὰς ποιῆσαι πρὸς τὸ τυχεῖν τοῦ προκειμένου τὸ καὶ 10
 τυχεῖν αὐτοῦ· ταῦτα γὰρ ποιουσὼν τὰ παρ' αὐτὰς γίνονται). ἐπὶ δὲ τῶν
 στοχαστικῶν τῷ μὴ πάντως τοῖς γινομένοις κατὰ τὴν τέχνην ἔπεσθαι τὸ οὐ
 χάριν, διὰ τὸ δεῖσθαι πρὸς τὸ τυχεῖν ἐκείνων πολλῶν, ἃ μὴ ἔστιν ἐπὶ μόνῃ
 τῇ τέχνῃ, ἔτι δὲ καὶ αὐτὰ τὰ κατὰ τὴν τέχνην γινόμενα μὴ ὠρίσθαι μηδὲ
 τῶν αὐτῶν εἶναι ποιητικὰ τῷ μὴ πάντῃ ὁμοίως ἔχουσιν προσφέρεσθαι, διὰ 15
 <τὸ> πάντα ἢ διὰ <τὸ> τινὰ καὶ ἄλλως ἐν αὐταῖς, οὐχ ὥς προσεδόκατο,
 ἔπεσθαι, οὐ τὸ τυχεῖν τοῦ προκειμένου τέλος ἐστὶν, ἀλλὰ τὸ ἀποπληρῶσαι τὰ
 τῆς τέχνης.

§ 2. Contra aliorum philosophorum fines disputatur.

20 Cicero de finib. IV 11, 28. *Chrysippus autem exponens differ-
 entias animantium, ait alias eorum corpore excellere, alias autem animo,
 nonnullas valere utraque re: deinde disputat, quod cuiusque generis ani-
 mantium statui deceat extremum. Cum autem hominem in eo genere
 posuisset, ut ei tribueret animi excellentiam, summum bonum id consti-
 tuit, non ut excellere animo, sed ut nihil esse praeter animum videretur.* 25

21 Cicero Acad. Pr. II 45, 138. *Testatur saepe Chrysippus, tres
 solas esse sententias quae defendi possint de finibus bonorum. Circum-
 cidit et amputat multitudinem: aut enim honestatem esse finem aut vo-
 luptatem aut utrumque; nam qui summum bonum dicant id esse, si
 vacemus omni molestia, eos invidiosum nomen voluptatis fugere, sed in
 vicinitate versari: quod facere eos etiam, qui illud idem cum honestate
 coniungerent; nec multo secus eos qui ad honestatem prima naturae
 commoda adiungerent: ita tres relinquit sententias, quas putat probabi-
 liter posse defendi.* 30

ibid. 46, 140. *Unum igitur par, quod depugnet, reliquum est, vo-
 luptas cum honestate. De quo Chrysippo fuit, quantum ego sentio, non
 magna contentio. Alteram si sequare, multa ruunt et maxime* 35

3 γὰρ addidi. 4 προειρημένον scripsi, προκειμενον libri. 5 εἰ καὶ τὰ
 τοῦ Vict., οὐ καὶ τὰ τοῦ libri; τὰ seclusi. || μὴ seclusi. || ἂν add. Spengel.
 6 τῷ τοῖς Spengel, τοῦτοῖς libri. 10 αὐτὰς Spengel, αὐτῶν libri. 11 ποιουσὼν
 scripsi, ποιοῦντων libri. || αὐτὰς Spengel, ἐαυτοῖς libri. 16 τὸ addidi. || ἢ
 διὰ τὸ scripsi, ἢ διὰ Victor. ἢ δὲ libri. 17 ἔπεσθαι scripsi, ἔσεσθαι libri.
 24 animus libri.

communitas cum hominum genere, caritas, amicitia, iustitia, reliquae virtutes; quarum esse nulla potest, nisi erit gratuita. Nam quae voluptate quasi mercede aliqua ad officium impellitur, ea non est virtus, sed fallax imitatio simulatioque virtutis.

5 22 Cicero de finib. II 14, 44. *Ita ceterorum sententiis semotis relinquitur, non mihi cum Torquato, sed virtuti cum voluptate certatio. Quam quidem certationem homo et acutus et diligens, Chrysippus non contemnit; totumque discrimen summi boni in earum comparatione positum putat.*

10 23 Plut. de Stoi. repugn. cp. 15 p. 1040c. Πάλιν ἐν τοῖς περὶ Δικαιοσύνης ὑπειπὼν ὅτι τοὺς ἀγαθὸν ἀλλὰ μὴ τέλος τιθεμένους τὴν ἡδονὴν ἐνδέχεται ψῶζειν καὶ τὴν δικαιοσύνην, θεῖς τοῦτο κατὰ λέξιν εἶρηκε· „Τάχα γὰρ ἀγαθοῦ αὐτῆς ἀπολειπομένης, τέλους δὲ μὴ, τῶν δὲ δι' αὐτὰ αἰρετῶν ὄντος καὶ τοῦ καλοῦ, ψῶζοιμεν ἂν
15 τὴν δικαιοσύνην, μείζον ἀγαθὸν ἀπολιπόντες τὸ καλὸν καὶ τὸ δίκαιον τῆς ἡδονῆς.“ Cf. cp. 13. ubi plane eadem verba exstant.

Plut. de comm. not. cp. 25 p. 1070d. Ἐν γε τοῖς περὶ Δικαιοσύνης, εἰ μὲν τις ὑπόθοιτο τὴν ἡδονὴν τέλος, οὐκ οἶται σφῆσθαι τὸ δίκαιον· εἰ δὲ μὴ τέλος ἀλλὰ ἀπλῶς ἀγαθόν, οἶται· τὰς δὲ λέξεις οὐκ οἶμαι
20 σε δεῖσθαι νῦν ἀκούειν ἐμοῦ καταλέγοντος· τὸ γὰρ τρίτον περὶ Δικαιοσύνης βιβλίον ἐστὶ πανταχόθεν λαβεῖν.

24 Plut. de Stoi. repugn. cp. 15 p. 1040e. Ἴνα δὲ μὴδ' ἀπολογία ὑπολίπη τοῖς ἐναντιώμασιν, Ἀριστοτέλει περὶ δικαιοσύνης ἀντιγράφων „οὐ φησιν αὐτὸν ὁρθῶς λέγειν, ὅτι τῆς ἡδονῆς τέλους
25 οὐχὲς ἀναιρεῖται μὲν ἡ δικαιοσύνη, συναναιρεῖται δὲ τῇ δικαιοσύνῃ καὶ τῶν ἄλλων ἀρετῶν ἐκάστη· τὴν μὲν γὰρ δικαιοσύνην ὑπ' αὐτῶν ὡς ἀληθῶς ἀναιρεῖσθαι, τὰς δ' ἄλλας ἀρετὰς οὐδὲν κωλύειν ὑπάρχειν, εἰ καὶ μὴ δι' αὐτὰς αἰρετάς, ἀλλ' ἀγαθὰς γοῦν καὶ ἀρετὰς ἐσομένας“ εἶτα ἐκάστην ἐξ ὀνόματος προσαγορεύει. Βέλτιον δὲ τὰς ἐκείνου λέξεις ἀναλαβεῖν.
30 „Τῆς γὰρ ἡδονῆς, φησὶν, ἐμφαινομένης τέλους κατὰ τὸν τοιοῦτον λόγον, τὸ μὲν τοιοῦτο πᾶν μοι δοκεῖ οὐκ ἐμπεριλαμβανέσθαι· διὸ ρητέον, μήτε τῶν ἀρετῶν τινα δι' αὐτὴν αἰρετὴν εἶναι, μήτε τῶν κακιῶν φευκτὴν, ἀλλὰ πάντα ταῦτα δεῖν ἀναφύεσθαι πρὸς τὸν ὑποκείμενον σκοπόν· οὐδὲν μέντοι κωλύσει
35 κατ' αὐτούς, τὴν ἀνδρείαν μὲν καὶ τὴν φρόνησιν καὶ τὴν ἐγκράτειαν καὶ τὴν καρτερίαν καὶ τὰς ὁμοίας ταύταις ἀρετὰς εἶναι τῶν ἀγαθῶν, τὰς δ' ἐναντίας (κακίας) ὑπάρχειν φευκτάς.“

25 Plut. de comm. not. cp. 25 p. 1070d. Καὶ μὴν ὅτι θνοῖν

11 ἀγαθὸν Wy. τὰγαθὸν libri. 13 hoc loco trad. ἀγαθοῦς ἀπολειπομένους, corr. ex cp. 13. 14 αὐτὰ scripsi, αὐτῶν libri. 28 αἰρετάς Mez. 37 κακίας add. Mez.

ἀγαθῶν, τοῦ μὲν τέλους, τοῦ δὲ πρὸς τὸ τέλος, μείζον ἐστὶ τὸ τέλος καὶ τελειότερον, ὅπ' οὐδενὸς ἀγνοεῖται. Γινώσκει δὲ καὶ Χρύσιππος τὴν διαφοράν, ὡς δῆλόν ἐστιν ἐν τῷ τρίτῳ περὶ Ἀγαθῶν τοῖς γὰρ τέλος ἡγουμένοις τὴν ἐπιστήμην ἀνομολογεῖ.

26 Plut. de comm. not. ep. 27 p. 1071f. Ὅρῳ γὰρ ὅτι καὶ Χρύ- 5 σιππος εἰς ταύτην [μᾶλλον] συνελάνθει τὸν Ἀρίστωνα τὴν ἀπορίαν, ὡς τῶν πραγμάτων (οὐ διδόντων) τὴν πρὸς τὸ μὴτ' ἀγαθὸν μήτε κακὸν ἀδιαφορίαν ἐπινοῆσαι, τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ κακοῦ μὴ προεπινοηθέντων· οὕτω γὰρ αὐτῆς φανεῖσθαι τὴν ἀδιαφορίαν προϋφισταμένην, εἰ νόησιν μὲν αὐτῆς οὐκ ἔστι λαβεῖν, μὴ πρότερον τοῦ 10 ἀγαθοῦ νοηθέντος, ἄλλο δ' οὐδὲν ἄλλ' αὐτὴ μόνον τὸ ἀγαθὸν ἐστίν.

27 Cicero de finibus IV 25, 68. Cum enim, quod honestum sit, id solum bonum esse confirmatur, tollitur cura valetudinis, diligentia rei familiaris, administratio rei publicae, ordo gerendorum negotiorum, officia vitae: ipsum denique illud honestum, in quo uno vultis esse omnia, 15 deserendum est. Quae diligentissime contra Aristonem dicuntur a Chrysippo.

28 Galenus de animi peccatis dignoscendis 4 Vol. V p. 77 K. ἀρχὴ μὲν οὖν ἐστὶ πολλῶν ἁμαρτημάτων ἢ περὶ τέλους ἐκάστων βίου ὑπόληψις ψευδής· φέρεται γὰρ ὥσπερ ἐκ ὁλῆς τινὸς ταύτης τὰ κατὰ μέρος ἁμαρτή- 20 ματα. δύναται δέ τις, ἐν τῇ περὶ τέλους δόξῃ μὴ σφαλῆς, ἐν τινὶ τῶν κατὰ μέρος σφαλῆναι, μὴ συνιῆς τῆς ἐκολουθίας.

§ 3. Ὅτι μόνον τὸ καλὸν ἀγαθόν.

29 Plut. de Stoic. repugn. c. 13 p. 1039c. Καὶ μὴν ἐν τῷ περὶ Καλοῦ πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ μόνον τὸ καλὸν ἀγαθὸν εἶναι, τοιούτοις λόγοις 25 κέχρηται· „Τὸ ἀγαθὸν αἰρετόν· τὸ δ' αἰρετόν ἀρεστόν· τὸ δ' ἀρεστόν ἐπαινετόν· τὸ δ' ἐπαινετόν καλόν.“ Καὶ πάλιν „Τὸ ἀγαθὸν χαρτόν, τὸ δὲ χαρτόν σεμνόν, τὸ δὲ σεμνόν καλόν.“

30 Diog. Laërt. VII 101. λέγουσι δὲ μόνον τὸ καλὸν ἀγαθὸν εἶναι, καθά φησιν Ἐκάτων ἐν τῷ τρίτῳ περὶ ἀγαθῶν, καὶ Χρύ- 30 σιππος ἐν τοῖς περὶ τοῦ Καλοῦ. εἶναι δὲ τοῦτο ἀρετὴν καὶ τὸ μετέχον ἀρετῆς· ὃ ἐστὶν ἴσον τὸ πᾶν ἀγαθὸν καλὸν εἶναι καὶ τὸ ἰσοδυναμεῖν τῷ καλῷ τὸ ἀγαθόν· ὅπερ ἴσον ἐστὶ τούτῳ. ἐπεὶ γὰρ ἐστὶν ἀγαθὸν καλόν ἐστίν· ἔστι δὲ καλόν· ἀγαθὸν ἔρα ἐστί.

31 Philo de posteritate Caini § 133 Vol. II p. 29, 7 Wendl. memo- 35 rat: τὸ Στωϊκὸν δόγμα τὸ μόνον εἶναι τὸ καλὸν ἀγαθόν.

32 Alexander Aphrod. Quaest. I 14 p. 26 Bruns. ὅτι δὲ μὴδὲν παρὰ

4 Herillum intellegit. 6 μᾶλλον del. Wy. 7 οὐ διδόντων suppl. Bernardakis. 27 cf. Cicero de finibus III 8, 27. 32 δ B (pro φ). 33 ἰσοδύναμον BP. || τὸ καλὸν τῷ ἀγαθῷ BP.

θεῶν ἀγαθὸν τοῖς ἀνθρώποις κατὰ τοὺς προειρημένους (scil. καθ' οὓς μόνον τὸ καλὸν ἀγαθὸν ἐστίν i. e. Stoicos) γίνεται, δηλὸν ἐντεῦθεν. τὸ καλὸν ἐφ' ἡμῖν ὃ ἐφ' ἡμῖν ἐστίν, τοῦτο δι' ἑαυτῶν κτώμεθα· ὃ δι' ἑαυτῶν κτώμεθα, τοῦθ' ὑπ' οὐδενὸς ἄλλον περιγίνεται· τὸ καλὸν ἄρα ὑπ' οὐδενὸς ἄλλον ἡμῖν περιγίνεται· εἰ ὑπὸ μηδενὸς οὐδ' ὑπὸ τῶν θεῶν. ἀλλὰ μὴν ταῦτόν ἀγαθόν τε καὶ καλόν, καθ' οὓς μόνον τὸ καλὸν ἀγαθόν· οὐδὲν <ἄρα> ἀγαθὸν τοῖς ἀνθρώποις ὑπὸ τῶν θεῶν περιγίνεται.

33 Philo Quod deterius potiori insidari soleat § 7 Vol. I p. 259, 25 Wendl. (de Iosepho): πρὸς γὰρ πολιτείαν μᾶλλον ἢ πρὸς ἀλήθειαν φιλοσοφῶν τὰ τρία γένη τῶν ἀγαθῶν τὰ τε ἐκτὸς καὶ περὶ σῶμα καὶ ψυχὴν, ὅλαις φύσεσιν ἀλλήλων διηροτημένα, εἰς τὸ αὐτὸ ἄγει καὶ συνείρει, χρεῖον ἕκαστον ἑκάστου καὶ πάντα πάντων ἀποφαίνειν ἄξιον καὶ τὸ ἐξ ἀθρόων συντεθέν ἄριστον καὶ πληρὸς ὄντως ἀγαθόν, τὰ δ' ἐξ ὧν τοῦτο ἐπάγῃ, μέρη μὲν ἢ στοιχεῖα ἀγαθῶν, ἀγαθὰ δ' οὐκ εἶναι τέλεια. Καθάπερ γὰρ μήτε πῦρ μήτε γῆν μήτε τι τῶν τεττάρων, ἐξ ὧν ἐδημιουργήθη τὸ πᾶν, κόσμον εἶναι, τὴν δὲ τῶν στοιχείων εἰς ταῦτ' οὐκ ἐκτὸς οὐκ ἐν τῷ κόσμῳ εἶναι, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τὸ εὐδαιμον μήτε ἐν τοῖς ἐκτὸς ἰδίᾳ μήτε ἐν τοῖς περὶ σῶμα μήτε ἐν τοῖς περὶ ψυχὴν καθ' αὐτὰ ἐξετάζεσθαι — τῶν γὰρ εἰρημένων ἕκαστον μερῶν τινα καὶ στοιχείων λόγον ἔχειν — ἀλλὰ κατὰ τὸ ἐκ πάντων ἄθροισμα. Ταύτην οὖν τὴν δόξαν πέμπεται μεταδιδασκόμενος πρὸς ἄνδρας μόνον τὸ καλὸν ἀγαθὸν νομίζοντας ὃ ψυχῆς ὡς ψυχῆς ἐστίν ἰδίον. τὰ δ' ἐκτὸς καὶ περὶ σῶμα λεγόμενα πλεονεκτήματα μόνον, οὐ πρὸς ἀλήθειαν ὄντα ἀγαθὰ πεπιστευκότας.

34 Cicero de finibus III 28 (argumenta explicans placiti ὅτι μόνον τὸ καλὸν ἀγαθόν). Deinde quaero, quis aut de misera vita possit gloriari aut de non beata. De sola igitur beata. Ex quo efficitur gloriatio — dignam esse beatam vitam, quod non possit nisi honestae vitae iure contingere. Ita fit, ut honesta vita beata vita sit. Et quoniam is, cui contingit ut iure laudetur, habet insigne quiddam ad decus et ad gloriam, ut ob ea, quae tanta sint, beatus dici iure possit, idem de vita talis viri rectissime dicitur. Ita, si beata vita honestate cernitur, quod honestum est, id bonum solum habendum est.

35 Cicero de finibus III 29. Quid vero? negarine ullo modo possit, <nunquam> quemquam stabili et firmo et magno animo, quem fortem virum dicimus, effici posse, nisi constitutum sit, non esse malum dolorem? Ut enim, qui mortem in malis ponit, non potest eam non timere, sic nemo ulla in re potest id, quod malum esse decreverit, non curare idque contemnere. Quo posito — illud assumitur, eum qui magno sit animo ac forti, omnia quae cadere in hominem possint despicere ac pro nihilo putare. Quae cum ita sunt, effectum est nihil esse malum, quod turpe non sit.

36 Cicero de finibus III 29. Atque iste vir altus et excellens, magno animo, vere fortis, infra se omnia humana ducens — — certe et confidere

6 ἄρα addidi. 19 ἔχειν Laur. Conv. 59, ἔχει ceteri codd. 22 καὶ om. HL. || πλεονεκτήματα λεγόμενα UF. 26 aut de non Madvig, aut non B aut non de ceteri. || ex qua libri. 30 ob ea Manutius, ad ea AB ab ea alii. 33 quid vero Davisius, quod vero A qui vero B. || negarine Davisius, negari libri. 34 nunquam add. Madvig.

sibi debet ac suae vitae et actae et consequenti et bene de sese iudicare statuens nihil posse mali incidere sapienti. Ex quo intelligitur idem illud, solum bonum esse, quod honestum sit; idque esse beate vivere: honeste, id est cum virtute, vivere.

37 Cicero de finibus III 8, 27. Quod est bonum, omne laudabile est; quod autem laudabile est, omne est honestum: bonum igitur quod est, honestum est. — Illud autem perabsurdum, bonum esse aliquid, quod non expetendum sit, aut expetendum, quod non placens: aut, si id, non etiam diligendum: ergo etiam probandum. ita etiam laudabile: id autem honestum. Ita fit ut quod bonum sit, id etiam honestum sit. 10

Cf. IV 50. Iam ille sorites —: quod bonum sit, id esse optabile, quod optabile, id expetendum, quod expetendum, id laudabile, dein reliqui gradus.

Tusc. disp. V 43. Atque etiam omne bonum laetabile est; quod autem laetabile, id praedicandum et prae se ferendum; quod tale autem, 15 id etiam gloriosum; si vero gloriosum, certe laudabile; quod laudabile autem, profecto etiam honestum; quod bonum igitur, id honestum.

45 Quicquid est, quod bonum sit, id expetendum est, quod autem expetendum, id certe adprobandum; quod vero adprobaris, id gratum acceptumque habendum; ergo etiam dignitas ei tribuenda est. Quod si ita 20 est, laudabile sit necesse est; bonum igitur omne laudabile. Ex quo efficitur ut quod sit honestum, id sit solum bonum.

§ 4. Virtutem propter se ipsam expetendam esse.

38 Sextus adv. math. XI 99. *Nai, ἀλλὰ καὶ οἱ μόνον τὸ καλὸν ἀγαθὸν δοξάζοντες δεικνύσθαι νομίζουσιν ὅτι φύσει τοῦτο αἰρετόν* 25 *ἔστι καὶ ἀπὸ τῶν ἀλόγων ζῴων. Ὁρῶμεν γάρ, φασίν, ὥς τινα γενναῖα ζῶα, καθάπερ ταῦρος καὶ ἀλεκτρονέες, [ἄπερ] μηδεμιᾶς αὐτοῖς ὑποκειμένης τέρας καὶ ἡδονῆς διαγωνίζεται μέχρι θανάτου. Καὶ τῶν ἀνθρώπων δὲ οἱ ὑπὲρ πατριδος ἢ γονέων ἢ τέκνων εἰς ἀναίρεσιν ἑαυτοὺς ἐπιιδόντες οὐκ ἂν ποτε τοῦτ' ἐποιοῦν, μηδεμιᾶς αὐτοῖς ἐλπιζομένης μετὰ θάνατον ἡδονῆς,* 30 *εἰ μὴ φυσικῶς τὸ καλὸν καὶ ἀγαθὸν τούτους τε καὶ πᾶν τὸ γενναῖον ἀεὶ ζῶον ἐπεσπᾶτο πρὸς τὴν αὐτοῦ αἴρεσιν.*

quae refutans Sextus 101. αὐτῶν γὰρ πάρεστιν ἀκούειν λεγόντων ὅτι ἡ φρονίμη διάθεσις μόνη βλέπει τὸ καλόν τε καὶ ἀγαθόν, ἡ δὲ ἀφροσύνη τυφλώττει περὶ τὴν τούτου διάγνωσιν, ὅθεν καὶ ὁ ἀλεκτρονὴν καὶ ὁ ταῦρος 35 μὴ μετέχοντα τῆς φρονίμης διαθέσεως οὐκ ἂν βλέποι τὸ καλόν τε καὶ ἀγαθόν.

39 Diog. Laërt. VII 89. *τὴν τε ἀρετὴν διάθεσιν εἶναι ὁμολογουμένην καὶ αὐτὴν δι' αὐτὴν εἶναι αἰρετήν, οὐ διὰ τινα φόβον ἢ ἐλπίδα ἢ τι τῶν ἔξωθεν· ἐν αὐτῇ τε εἶναι τὴν εὐδαιμονίαν, ἅτε οὕση ψυχὴ πεποιημένη πρὸς τὴν ὁμολογίαν παντὸς τοῦ βίου.* 40

40 Diog. Laërt. VII 127. *καὶ αὐτὴν δι' αὐτὴν αἰρετήν εἶναι (scil. τὴν ἀρετὴν)· αἰσχυρόμεθα γοῦν ἐφ' οἷς κακῶς πράττομεν, ὥς ἂν μόνον τὸ καλὸν εἰδότες ἀγαθόν.*

9 etiam Baiter, et libri. — Cf. n. 29. 27 ἄπερ seclusi. 38 ἀρετὴν B. 41 δὲ αἰρετὴν BP.

41 Cicero de finibus III 36. Omne autem quod honestum sit, id esse propter se expetendum — haec est tuenda sententia maxime — Stoicis. 38. et eodem modo turpia per se esse fugienda. 39. Stultitiam autem et timiditatem et iniustitiam et intemperantiam cum dicimus
 5 esse fugienda propter eas res, quae ex ipsis eveniant, non ita dicimus, ut cum illo, quod positum est, solum id esse malum quod turpe sit, haec pugnare videatur oratio, propterea quod ea non ad corporis incommodum referuntur, sed ad turpes actiones, quae oriuntur e vitiis. Quas enim *κακίας* Graeci appellant, vitia malo quam malitias nominare.

10 42 Cicero de legibus I 14, 40. Quodsi homines ab iniuria poena, non natura arcere deberet, quatenam sollicitudo vexaret impios, sublato suppliciorum metu? quorum tamen nemo tam audax unquam fuit, quin aut abnueret a se commissum esse facinus, aut iusti sui doloris causam aliquam fingeret, defensionemque facinoris a naturae iure aliquo quaereret.
 15 Quae si appellare audent impii, quo tandem studio colentur a bonis? — Quodsi poena, si metus supplicii, non ipsa turpitudine deterret ab iniuriosa facinorosaque vita, nemo est iniustus, atque incauti potius habendi sunt improbi. 41. Tum autem qui non ipso honesto movemur, ut boni viri
 20 simus, sed utilitate aliqua atque fructu, callidi sumus, non boni. Nam quid faciet is homo in tenebris, qui nihil timet nisi testem et iudicem? quid in deserto quo loco nactus, quem multo auro spoliare possit, imbecillum atque solum? Noster quidem hic natura iustus vir ac bonus etiam colloquetur, iuvabit, in viam deducet: is vero qui nihil alterius causa faciet, metietur suis commodis omnia, videtis credo quid sit acturus. Quodsi
 25 negabit, se illi vitam erepturum et aurum ablaturum, nunquam ob eam causam negabit, quod id natura turpe iudicet, sed quod metuatur, ne emanet, id est ne malum habeat.

43 Cicero de legibus I 18, 48. Sequitur — et ius et omne honestum sua sponte esse expetendum. Etenim omnes viri boni ipsam
 30 aequitatem et ius ipsum amant, nec est viri boni errare et diligere, quod per se non sit diligendum. Per se igitur ius et expetendum et colendum. Quod si ius, etiam iustitia: si iustitia, reliquae quoque virtutes per se colendae sunt. Quid? liberalitas gratuitane est an mercenaria? Si sine praemio benignus est, gratuita: si cum mercede, conducta: nec est dubium,
 35 quin is, qui liberalis benignusve dicitur, officium, non fructum sequatur. Ergo item iustitia nihil expetit praemii, nihil pretii. Per se igitur expetitur. — — 49. ubi illa sancta amicitia, si non ipse amicus per se amatur toto pectore, ut dicitur? — — Quodsi amicitia per se colenda est, societas quoque hominum et aequalitas et iustitia per se <est> ex-
 40 petenda.

44 Cicero de finibus V 20 (Antiochus Carneadeam τῶν τελῶν divisionem enarrans). At vero facere omnia, ut adipiscamur, quae secundum naturam sunt, etiamsi ea non assequamur, id esse et honestum et solum per se expetendum et solum bonum Stoici dicunt.

4 timiditatem *Guyetus*, temeritatem *libri*. 5 fugienda *Manutius*, fugiendam *libri*. 13 abnuerit AB aut ob iniuriam H. 17 atque *Ernestius*, aut *libri*. 21 quodam loco *Halmius*. 32 si iustitia *Halmius*, sit in ea ABH. 36 ergo idem AB ergo eadem H. || exprimit ABH. 39 est *add. Lambin*. 43 sunt BE *Madv.*, sint *Baiter*.

45 Servius ad Aeneid. I 604. Et mens sibi conscia recti: secundum Stoicos, qui dicunt, ipsam virtutem esse pro praemio, etiamsi nulla sint praemia.

46 Clem. Al. Strom. IV 8 p. 594 Pott. εἰ δὴ τῶν ἀδιαφόρων ἔνια τοιαύτην εἴληξε τιμὴν, ὥστε καὶ ἀκόντων τινῶν αἰρετὰ εἶναι δοκεῖν, πολὺ δὲ πλεον τὴν ἀρετὴν περιμάχητον νομιστέον· μὴ εἰς ἄλλο τι ἀφορῶντας, ἀλλὰ εἰς αὐτὸ τὸ καλῶς πραχθῆναι δυνάμενον, ἐάν τε ἑτέροις δοκῇ τισιν ἐάν τε μὴ.

47 Lactant. instit. div. III 12. Sed et Stoici — — negant sine virtute effici quemquam beatum posse. Ergo virtutis praemium beata vita est, si virtus, ut recte dictum est, beatam vitam facit. Non est igitur, ut aiunt, propter se ipsam virtus expetenda etc.

Cf. ibidem cp. 27.

48 Lactant. div. instit. V 17. Nam et cum de virtute disputant, quamvis intellegant aerumnis ac miseriis esse plenissimam, tamen expetendam esse aiunt sua causa.

15

§ 5. Virtutem sufficere ad vitam beatam.

49 Diog. Laërt. VII 127. αὐτάρκη τε εἶναι αὐτὴν (scil. τὴν ἀρετὴν) πρὸς εὐδαιμονίαν, καθά φησι Ζήνων καὶ Χρύσιππος ἐν τῷ πρώτῳ περὶ Ἀρετῶν καὶ Ἑκάτων ἐν τῷ δευτέρῳ περὶ ἀγαθῶν. Εἰ γάρ, φησὶν, αὐτάρκης ἐστὶν ἡ μεγαλοψυχία πρὸς τὸ πάντων ὑπεράνω ποιεῖν, ἔστι δὲ μέρος ἀρετῆς, αὐτάρκης ἐστὶ καὶ ἡ ἀρετὴ πρὸς εὐδαιμονίαν, καταφρονοῦσα καὶ τῶν δοκούντων ὀχληρῶν.

50 Porphyrio ad Hor. carm. III 2, 17. Haec de Stoicorum secta sunt, qui dicunt virtutem solam sufficere ad vitam beatam.

51 Cicero de fin. I 61. Multoque hoc melius nos (i. e. Epicurei) veriusque quam Stoici. Illi enim negant esse bonum quicquam nisi nescio quam illam umbram, quod appellant honestum non tam solido quam splendido nomine; virtutem autem nixam hoc honesto nullam requirere voluptatem atque ad beate vivendum se ipsa esse contentam.

52 Proclus in Platonis Timaeum p. 61 B. Schn. Οὐχ ὥσπερ οἱ ἀπὸ τῆς Στοᾶς τὸν σπουδαῖον οὐδὲν φασὶ δεῖσθαι τῆς τύχης οὕτω καὶ ὁ Πλάτων.

53 Plut. de Stoic. repugn. cp. 26 p. 1046d. εἰ μὲν οὖν τὴν φρόνησιν ἡγεῖτο (scil. Chrysippus) ποιητικὸν εἶναι τῆς εὐδαιμονίας ἀγαθόν, ὥσπερ ὁ Ἐπίκουρος non ipse sibi repugnaret, ἐπεὶ δ' ἡ φρόνησις οὐχ ἑτερόν ἐστι τῆς εὐδαιμονίας κατ' αὐτὸν ἀλλ' εὐδαιμονία etc.

54 Plut. de comm. not. 8 p. 1061f. Οὐ μόνον οὖν ταῦτα λέ-

19 numerum om. B. 20 Ultima inde ab Εἰ γάρ ad solum Hecatonem pertinent. 21 τῆς ἀρετῆς B, rasura ante ἀρετῆς P. 36 κατ' αὐτὸν Mez., καθ' αὐτὸ libri.

γουςιν οἱ ἄνδρες, ἀλλὰ κακεῖνα πρὸς τούτοις, ὅτι „ἀγαθὸν ὁ χρόνος οὐκ αὖξει προσγινόμενος, ἀλλὰ καὶ ἀκαρὲς τις ὥρας γένηται φρόνιμος, οὐδενὶ πρὸς εὐδαιμονίαν ἀπολειφθήσεται τοῦ τὸν αἰῶνα χρωμέ-
νου τῇ ἀρετῇ καὶ μακαρίως ἐν αὐτῇ καταβιοῦντος.“

5 Plut. de Stoic. repugn. ep. 26 p. 1046c. Ἐν πολλοῖς εἰρηκῶς (sc. Chrysippus) ὅτι παρὰ τὸν πλείονα χρόνον οὐδὲν μᾶλλον εὐδαιμονοῦσιν, ἀλλ' ὁμοίως καὶ ἐπίσης τοῖς τὸν ἡμέρη χρόνον εὐδαιμονίας μετασχοῦσιν.

Stobaeus Eclog. II 98,17 W. Δι' ὃ καὶ πάντως εὐδαιμονεῖν ἀεὶ τῶν ἀνθρώπων τοὺς ἀγαθοὺς, τοὺς δὲ φεύλους κακοδαιμονεῖν. καὶ
10 <ἐκείνων> τὴν εὐδαιμονίαν μὴ διαφέρειν τῆς θείας εὐδαιμονίας, μηδὲ τὴν ἡμερικίαν ὁ Χρύσιππος φησὶ διαφέρειν τῆς τοῦ Διὸς εὐδαιμονίας, <καὶ> κατὰ μηδὲν αἰρετωτέραν εἶναι μήτε καλλίω μήτε σεμνο-
τέραν τὴν τοῦ Διὸς εὐδαιμονίαν τῆς τῶν σοφῶν ἀνδρῶν.

Themistius Orat. VIII p. 101d. Χρύσιππος δὲ ἔχει τῶν ῥημά-
15 των ἔοικεν ἀνδρίζεσθαι, ταῦτόν δὲ δύνασθαι φάσκων ἀνδρὶ σπουδαίω μίαν ἡμέραν, μᾶλλον δὲ καὶ μίαν ὥραν πολλοῖς ἐνιαυτοῖς.

55 Plut. de Stoic. repugn. ep. 18 p. 1042a. Οὐσίαν κακοδαιμονίας ἀποφαίνει τὴν κακίαν (sc. Chrysippus) ἐν παντὶ βιβλίῳ φυσικῷ καὶ ἡθικῷ γράφων καὶ διατεινόμενος ὅτι τὸ κατὰ κακίαν ζῆν
20 τῷ κακοδαιμόνως ζῆν ταυτόν ἐστιν.

56 Gellius Noct. Att. XVIII 1,4. Atqui ibi Stoicus censebat, et vitam beatam homini virtute animi sola et miseriam summam malitia sola posse effici etiamsi cetera bona omnia, quae corporalia et externa appellarentur, virtuti deessent, malitiae adessent (sequitur Peripatetici responsum). 6. Reclamabat hoc in loco Stoicus et, tamquam
25 duas ille res diversas poneret, mirabatur; quod, cum essent malitia et virtus duo contraria, vita misera et beata quoque aequae contraria, non servaret in utrisque vim et naturam contrarii et ad miseriam quidem vitae conficiendam satis valere malitiam solam putaret, ad praestandam
30 vero beatam vitam non satis solam esse virtutem diceret. Atque id maxime dissidere neque convenire dicebat, quod qui profiteretur, vitam nullo pacto beatam effici posse, si virtus sola abesset, idem contra negaret, beatam fieri vitam, cum sola virtus adesset, et quem daret haberetque vir-
tuti absentem honorem, eundem petenti atque praesenti adimeret.

35 57 Alexander de anima libri mantissa p. 166,21 Bruns. ἔτι οὐκ, „εἰ ᾧ ὀρώμεν, τῇ τούτου ἀρετῇ εὖ ὀρώμεν, καὶ ᾧ ἀκούομεν, τῇ τούτου ἀρετῇ εὖ ἀκούομεν, καὶ διὰ τοῦτο, ᾧ ζῶμεν, τῇ τούτου ἀρετῇ εὖ ζῶμεν, ὥστε εἴη ἂν <ἡ> τῆς ψυχῆς ἀρετῇ εὐ-
δαιμονία· ψυχῇ γὰρ ζῶμεν.“ οὐ δὲ διὰ τοῦτο etc.

40 58 Seneca ep. 85,2. Qui prudens est, et temperans est, qui temperans, est et constans. qui constans est, imperturbatus est. qui impertur-

batus est, sine tristitia est. qui sine tristitia est, beatus est: ergo prudens beatus est et prudentia ad beatam vitam satis est.

ibid. 24. Qui fortis est, sine timore est. qui sine timore est, sine tristitia est. qui sine tristitia est, beatus est.

59 Cicero Tusc. disp. V 48. Iam vero qui potest vir bonus non ad id, quod laudabile sit, omnia referre, quae agit quaeque sentit? Refert autem omnia ad beate vivendum. Beata igitur vita laudabilis. Nec quicquam sine virtute laudabile. Beata igitur vita virtute conficitur.

49. Atque hoc sic etiam concluditur: Nec in misera vita quicquam est praedicabile aut gloriandum nec in ea, quae nec misera sit nec beata. 10 Et est in aliqua vita praedicabile aliquid et gloriandum ac prae se ferendum. — 50. Quod si <est>, beata vita glorianda et praedicanda et prae se ferenda est; nihil est enim aliud, quod praedicandum et prae se ferendum sit. Quibus positis intellegis, quid sequatur.

Et quidem, nisi ea vita beata est, quae est eadem honesta, sit aliud 15 necesse est melius vita beata; quod erit enim honestum, certe fatebuntur esse melius. Ita erit vita beata melius aliquid; quo quid potest dici per-versius?

60 Cicero de finibus III 43. Ne illud quidem est consentaneum — ut qui plura habent ea, quae in corpore magni aestimantur, sit beator. 20 — Nam cum ita placeat, ne eorum quidem bonorum, quae nos bona vere appellemus, frequentia beatiorem vitam fieri aut magis expetendam aut pluris aestimandam, certe minus ad beatam vitam pertinet multitudo corporis commodorum. 44. Etenim si et sapere expetendum sit et valere, coniunctum utrumque magis expetendum sit 25 quam sapere solum, neque tamen, si utrumque sit aestimatione dignum, pluris sit coniunctum quam sapere ipsum separatim. Nam qui valetudinem aestimatione aliqua dignam iudicamus neque eam tamen in bonis ponimus, iidem censemus nullam esse tantam aestimationem, ut ea virtuti anteponatur. — 45. Ut enim obscuratur et offunditur luce solis 30 lumen lucernae, et ut interit <in> magnitudine maris Aegaei stilla mellis, et ut in divitiis Croesi teruncii accessio et gradus unus in ea via, quae est hinc in Indiam, sic cum sit is bonorum finis, quem Stoici dicunt, omnis ista rerum corporearum aestimatio splendore virtutis et magnitudine obscuretur et obruatur atque intereat necesse est. 35

61 Cicero de finibus IV 30 (Antiochus contra Stoicos pugnans) ut mihi in hoc Stoici iocari videantur interdum, cum ita dicant „si ad illam vitam, quae cum virtute degatur, ampulla aut strigilis accedat, sumpturum sapientem eam vitam potius, quo haec adiecta sint, nec beatiorem tamen ob eam causam fore.“ 40

62 Alexander in Aristot. Topica p. 211, 9. οὕτως δεικνύοιτ' ἂν ἕκαστον τῶν λεγομένων ἀδιαφόρων τε καὶ προηγμένων ὑπὸ τῶν νεωτέρων αἰρετόν τε καὶ ἀγαθόν. ἕκαστον γὰρ αὐτῶν προστιθέμενον τῇ ἀρετῇ τὸ ὅλον αἰρετώτερον τῷ σπουδαίῳ ποιεῖ. αἰρετώτερος γὰρ βλος ὁ κατ' ἀρετὴν, εἰ μεθ' ὕψους εἴη καὶ εἰ μετὰ εὐπορίας καὶ εἰ μετὰ ἀγαθῆς δόξης· τὰ γὰρ αἰρετὰ 45 καὶ φρονετικά κρίνεται τῇ τοῦ σπουδαίου αἰρέσει τε καὶ φρονήσει.

12 est add. Lambin. 31 in add. Halmius. 34 corporearum cod. Glo-gaviensis, in corpore harum AB.

63 Alexander Aphrod. de anima libri mant. p. 161, 26 Bruns. αἱ δὲ αἰσθήσεις καὶ αὐταί, εἰ μὲν πρὸς τὸ εἶναι τὸν ἄνθρωπον ἀνεγκαλὸν χώραν ἔχουσιν, μηκέτι δὲ συνεργοῦσιν πρὸς τὰς ἐνεργείας τῆς ἀρετῆς, τὸν ὦν οὐκ ἄνευ λόγον ἔχοιεν ἄν. εἰ δὲ πρὸς τῷ ἀναγκαίᾳ εἶναι τῷ ἀνθρώπῳ καὶ
 5 συνεργοῦσιν πρὸς τὰς πράξεις καὶ προσχρῆται αὐταῖς ἡ ἀρετὴ πρὸς τὰς ἰδίας ἐνεργείας (ἡ γὰρ φαντασία κρητὶς τῶν κατ' ἀρετὴν πράξεων) οὐκ ἔχουσιν τὸν ὦν οὐκ ἄνευ λόγον πρὸς τὰς κατ' αὐτὴν ἐνεργείας, ὥς ἔχει ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ καὶ ὁ τόπος καὶ ὁ χρόνος. εἰ γὰρ ἐνεργήσομεν κατὰ ἀρετὴν ὁπωσοῦν ἔχουσιν τῶν αἰσθήσεων, ἦτοι καὶ ταῖς ψευδέσιν
 10 φαντασίαις ταῖς ἀπὸ τῶν τοιούτων αἰσθήσεων συγκαταθησόμεθα καὶ ταύταις ἀκόλουθα πράξομεν (καὶ πῶς σπονδαίου τοῦτο;) ἢ εἰ ἐφύξομεν καὶ μὴ συγκαταθησόμεθα, οὐδὲ πράξομεν τι τῶν ἐπ' αὐταῖς, ὥστ' οὐδὲν ἐνεργήσομεν.

64 Alexander Aphrod. de anima libri mant. p. 160, 3 Bruns. ἡ ἀρετὴ ἄρα οὐκ ἔστιν αὐτάρκης πρὸς εὐδαιμονίαν. ἦτοι γὰρ περὶ τὴν ἐκλογὴν ἔστι
 15 τῶν ἡδέων κατ' Ἐπίκουρον ἢ περὶ τὴν ἐκλογὴν τῶν κατὰ φύσιν, ὥς τοῖς ἀπὸ τῆς Στοᾶς δοκεῖ. — τῶν γὰρ κατὰ φύσιν οὐχ ἡ κατὰ ἀρετὴν ἐνέργειά ἐστι ποιητική. εἰ δὴ περὶ ὑποκείμενά τινα ἡ ἐνέργεια αὐτῆς, ὦν οὐκ ἔστιν αὐτὴ ποιητική, οὐκ ἔστιν αὐτάρκης ἡ ἀρετὴ πρὸς τὰς οἰκείας ἐνεργείας, ἐπεὶ δεῖται καὶ τῶν περὶ ἃ ἡ ἐνέργεια ἔξωθεν ὄντων αὐτῆς. οὐδὲ
 20 γὰρ, ὥς φασίν, τὸν ὦν οὐκ ἄνευ λόγον ἔχει ταῦτα, ἀλλ' ἔστιν κινητικὰ τῆς ἀρετῆς καὶ τοῦ πράττειν αὐτὴν καὶ ἐνεργεῖν αἴτια. στοχάζεται γὰρ αὐτῶν, ὥς καὶ τῆς οἰκείας ὅλης οἱ τεχνῖται. ἀναιρεθίσσεται γοῦν φασὶ τὰς πράξεις αὐτοῖς, τούτων μὴ ἐπισπωμένων καὶ κινούντων ταῖς ἐν αὐτοῖς διαφοραῖς τὰς ἀρετάς.

65 Alexander Aphrod. de anima libri mant. p. 162, 32 Bruns. ἔτι εἰ αἱ κοιναὶ περὶ εὐδαιμονίας ἔννοιαὶ αὐτάρκειάν τε αὐτὴν ζωῆς τίθενται (ἀνεπιδεῖ γὰρ τὸν εὐδαίμονα προσιλήφασιν) καὶ τὴν εὐδαιμονίαν τὸ
 25 ἔσχατον τῶν ὀρεκτῶν ὑπολαμβάνουσιν (ἀλλὰ καὶ τὸ ζῆν κατὰ φύσιν καὶ τὸν κατὰ φύσιν βίον εὐδαιμονίαν λέγουσιν, πρὸς δὲ τούτοις τὸ εὖ ζῆν καὶ
 30 τὸ εὖ βιοῦν καὶ τὴν εὐζωίαν εὐδαιμονίαν φασίν εἶναι) εἰ τοιοῦτον μὲν ἡ εὐδαιμονία προσιληπται, πρὸς μηδὲν δὲ τούτων αὐτάρκης ἡ ἀρετὴ, οὐδ' ἂν πρὸς εὐδαιμονίαν αὐτάρκης εἴη.

66 Alexander Aphrod. de anima libri mant. p. 159, 33 Bruns. ἔτι εἰ πᾶσα τέχνη ἕτερον ἑαυτῆς ποιεῖ τι καὶ οὐχ ἑαυτήν, ἡ δὲ ἀρετὴ τέχνη κατ'
 35 αὐτοῦς εὐδαιμονίας ποιητικὴ, ἕτερον ἂν εἴη τῆς ἀρετῆς ἢ εὐδαιμονία.

67 Alexander in Aristot. Top. p. 93 Ald. p. 173, 11. οὕτως ἐπεὶ τῷ λέγοντι τὴν ἀρετὴν αὐτάρκη πρὸς εὐδαιμονίαν ἔπεται τό τε μὴ εἶναι εὐλογον ἐξαγωγὴν καὶ τὸ μὴ εἶναι αἰρετὸν τὴν ὕλειαν μηδέ τι ἄλλο παρὰ
 40 τὴν ἀρετὴν, ἂν τούτων τι ἀναιρεθῇ, ἀνηρημένον ἂν εἴη τὸ τὴν ἀρετὴν αὐτάρκη εἶναι πρὸς εὐδαιμονίαν.